

JAN PATOČKA

a

CHARTA 77

K nedožitým sedmdesátinám

1.června 1977

O B S A H

Čím je a čím není Charta 77

Proč nemá být Charta 77 zveřejňována a jaké jsou logické prostředky jejího utajování

Dopis L. Vaculíkovi

K prohlášení Generální prokuratury ČSSR ze dne 1. února 1977

Prohlášení o návštěvě u holandského ministra zahraničí van der Stoela

Poslední interview

Co můžeme očekávat od Charty 77

- - - - -

Jiří Hájek: Nekrolog

Ladislav Hejčánek: Z dopisů příteli

Paul Ricoeur: Jan Patočka, filosof vzdorující

Ti, které jsme s láskou uctívali,
vlastně ani neumírají.

Neusilují už o nic,
nic nekonejí,
nehovoří k nám,
nic po nás nepožadují.

A přece :

kdykoli na ně vzpomeneme, cítíme,
že nám stojí tvář v tvář,
že nám hledí do duše,
že s námi cítí,
že nás chápou,
že schvalují nebo neschvalují
naše počínání.

Edmund Husserl

ČÍM JE A ČÍM NENÍ CHARTA 77

(Proč je právo na její strážně a žádné pomluvy ani násilná opatření jí neotřesou)

Dnešní lidstvo, rozervané ideologiemi, nespokojené uprostřed možností blahobytu, očekává toužebně a horečně řešení od nových a nových technických receptů. Sem náleží rovněž spoléhání na politickou moc a stát: vždyť stát se jeví vždy zřetelněji velikou výrobnou a zásobárnou síly, disponující všemi silami, které jinak existují, fyzickými i duševními.

Myslitelé se však rozhlížejí a pozorují, že morálku, skutečně přesvědčivou nauku zásad a bezpečného vnitřního smýšlení, se nepodařilo technicky vytvořit, protože to nelze. Nelze důvěřovat ani ve zvyk, v to, že pořádek fakticky vzniklý se stane druhou přirozeností, ani v moc donucení bez vnitřní přesvědčenosti lidí.

Aby se lidstvo rozvíjelo ve shodě s možnostmi technického, instrumentálního rozumu, aby pokrok vědění a dovedností byl možný, musí být přesvědčeno o bezpodmínečnosti zásad v tomto smyslu "posvátných", pro všechny vždy závazných a schopných vymezovat účely. Jinými slovy: je třeba něčeho zásadně ne-technického, ne pouze prostředkového, je třeba morálky nikoli úskočné, a příležitostné, nýbrž naprosté.

To znamená: záchranu v těchto věcech nelze čekat od státu, od společnosti výrobní, od moci a sil.

Jak rádi by všichni hlasatelé jednovlády fakt jako prostředků k libovolným účelům dali část svých příliš evidentních "pravd" za jednu jedinou, vnitřně závaznou praktickou pravdu morálky! Ale není to možné. Všem akumulacím moci bylo v našem století přáno, aby se uplatnily jako nikdy dosud. Výsledek co do přesvědčení lidí je však opačný: to by mělo dnes být jasné.

Bez mravního základu, bez přesvědčení, které není věcí opportunity, okolností a očekávaných výhod, žádná sebelépe technicky vybavená společnost nemůže fungovat. Morálka však zde není k tomu,

aby společnost fungovala, nýbrž prostě k tomu, aby člověk byl člověkem. Nedefinuje ji člověk podle libovůle svých potřeb, přání, tendencí a tužeb, nýbrž ona to je, která vymezuje člověka.

Proto se domníváme, že je na čase, aby tyto jednoduché, ale bolestnou zkušeností dlouhých desetiletí ověřené teze, které každý nějak pociťuje, ujasněně pronikly vědomí všech, a že je k tomu vhodná doba. Proč?

Pojem lidských práv není nic jiného než přesvědčení, že i státy a celá společnost se staví pod svrchovanost mravního cítění, že uznávají něco nepodmíněného nad sebou, co i pro ně je závazně posvátné (nedotknutelné), a že svými silami, jimiž tvoří a zajišťují právní normy, míní přispět k tomuto cíli.

Totéž přesvědčení žije i v jednotlivcích a je základem pro plnění jejich povinností v životě soukromém, pracovním i veřejném. Jedině v souladu s ním existuje skutečná záruka toho, že lidé nebudou jednat jen pro výhody nebo ze strachu, nýbrž svobodně, ochotně, zodpovědně.

Tomuto přesvědčení dává výraz Charta 77, která je výrazem radosti občanstva nad tím, že jejich stát podpisem, kterým se stvrzuje práva člověka a kterým se tento akt stal československým zákonem, hlásí se k vyšší, mravní základně všeho politického; je zároveň výrazem vůle týchž občanů přispět ze své strany k uskutečnění a veřejně se odehrávajícímu plnění v tomto aktu proklamovaných zásad.

Signatáři Charty 77 se proto domnívají, že tento akt daleko přesahuje svým významem běžné mezinárodní úmluvy, které jsou záležitostí státní (mocenské) opportunity, poněvadž zde zasahuje do oblasti mravní, duchovní. To a nic jiného je pro signatáře oním důvodem i příležitostí, onou vhodnou dobou, kdy se domnívají, že je nezbytné, aby dali najevo, že chápou, o čem tu běží, a proto vystupují se svou iniciativou.

Uvedený vztah mezi mravní oblastí a mezi společensko-politickou oblastí státní moci ukazuje, že v Chartě 77 neběží o žádný akt v užším smyslu politický, o žádnou soutěž a zásah do sféry jakékoliv funkce politické moci. Charta není ani spolek, ani organizace, její báze je čistě osobně mravní, závazky z ní vyplývající mají rovněž tento charakter.

Připomíná však výslovně, že již před stotřiceti lety bylo přesným pojmovým rozbořem zdůrazněno, že všechny mravní povinnosti spočívají na tom, co lze nazvat povinností člověka k sobě, která zahrnuje mj. povinnost bránit se proti jakémukoli na sobě páchanému bezpráví.

To všechno znamená, že účastníci Charty nejednají z jakéhokoli zájmu, nýbrž z pouhé povinnosti, z příkazu, který stojí výše než politické závazky a práva a je jejich pravým, jedině spolehlivým základem.

Účastníci Charty si neosobují nejen politická práva či funkce, ale dokonce už nechtí být žádnou mravní autoritou nebo "svědomím" společnosti, nad nikoho se nevyvyšují a nikoho nesoudí; jejich úsilí je jedině očistit a posílit vědomí, že existuje vyšší autorita, které jsou zavázáni jednotlivci ve svém svědomí a státy svým podpisem na důležitých mezinárodních dohodách; že jsou zavázány nejen oportuně, podle pravidel politické vhodnosti a nevhodnosti, nýbrž že jejich podpis tu znamená závazek, že politika podléhá právu a nikoli právo politice.

Že k povinnosti bránit se proti bezpráví náleží možnost kohokoli informovat o křivdě, která se jednotlivci děje, a že tato možnost nepřekračuje rámec povinnosti jednotlivce k sobě a neznámá pomluvu kohokoli, ani jednotlivce ani společnosti, je zřejmým důsledkem tohoto hlediska.

Je dále důležité, aby si každý uvědomoval, že k zastávání svých mravních práv, tj. povinností k sobě i druhým, není potřebí žádného sdružování, poněvadž zde nemluví nic než v každém jednotlivci přítomná úcta k člověku jako takovému a ^ktomu smyslu pro obecně dobré, který člověka činí člověkem.

Proto žádný jednatel, který skutečně je utlačen, právem se nemá cítit izolován a vydán přemoci okolností na milost a nemilost, je-li sám odhodlán nerezignovat na povinnost zastávat se sám sebe, která je též povinností k společnosti, jíž je fakticky členem.

Účelem Charty 77 je proto spontánní a vší závaznosti prostá solidarita všech, kdo pochopili význam mravního smýšlení pro reálnou společnost a její normální fungování.

Považujeme ze všech těchto důvodů údobí, v němž podpis Prohlášení lidských práv se stal možným, za novou etapu v historickém

dění, etapu, jejíž dosah je nesmírný, protože znamená obrat ve vědomí lidí, v jejich poměru k sobě i společnosti; běží dnes o to, aby pohnutky jednání neležely nadále jediné nebo převahou v oblasti strachu a zvýhodnění, nýbrž v úctě k tomu, co je v člověku vyššího, v porozumění pro povinnost, pro obecně dobré, pro nezbytnost vzít na sebe v tomto směru i nepohodlí, nepochopení a jisté riziko.

PROČ NEMÁ BÝT CHARTA 77 ZVEŘEJŇOVÁNA A JAKÉ JSOU LOGICKÉ PROSTŘEDKY JEJÍHO ZKRESLOVÁNÍ A UTAJOVÁNÍ

Otázka formulovaná v titulu se zodpoví velmi snadno, je však zapotřebí, máme-li se vyvarovat zmatku, s kterým pracují protivníci, a to zcela úmyslně, abychom měli na zřeteli pojem práv člověka jako takového.

Práva člověka týkají se podstatně každého člena společnosti, zodpovědného individua, člověka v jeho podstatě, nehledě k nepodstatným stránkám, jako jsou fyzické nebo nahodilé, z okolností a vývoje získané rozdíly. Tam, kde je tedy vedena stížnost na nedodržování lidských práv, neběží o to, zda někteří členové společnosti, ba dokonce ani, zda většina se cítí spokojena (1) s běžnou praxí, nýbrž o to, zda jsou tato práva dodržována veskrze a naprosto.

Je tedy primitivní a zdánlivě naivní, může se však stát i úmyslnou a matoucí sofistickou, uvádí-li se jako domnělé argumenty proti požadavkům Charty hlasy spokojených (zvláště nápadná je úmyslnost sofistiky tam, kde s širokou publicitou mluví hlasy oficiální, hlasy favorizovaných nebo dokonce určených a ochotných k tomu, aby prováděli diskriminaci), ať již jsou to hlasy skutečně spokojených nebo též buď zstrašených, nebo, od souhlasu výhody si slibujících.

Odtud také logická, obsahová chabost a neúčinnost celé rozčilené difamační kampaně, která článkem Rudého práva dne 12.t.m. počínaje měla přesvědčit veřejnost o tom, že Charta útočí na její vymoženosti, že je to zlovolné pomlouvání jejích výsledků a jejího kladného úsilí. Všechny tyto insinuace jsou mimo problém, jsou nevěčné, protože otázka zní pouze: platí lidská práva tak, jak jsou formulována v paktech, uzákoněných známým způ-

(1) Při logické necitlivosti protivníka není asi zbytečné připomenout, že většina se skutečně cítí spokojena!

sobem od 23.3.1976, vskutku bezvýjimečně a všeobecně? Dále: je tato platnost i aplikace zaručena stálou veřejnou kontrolou? Tj. je zaručeno, že kritika této aplikace nebude podezírána z postranních úmyslů (jako se ve známé kampani skutečně stalo)? Nemá-li společnost k dispozici ve svém dosavadním zřízení instituce nestranné kritické kontroly, jak dalece je ochotna trpět svobodnou občanskou iniciativu (u nás ostatně ústavně zaručenou), která má svým cílem šíření příslušného kritického ducha?

Takové jsou skutečné otázky, které logicky vyplývají z pojmu lidských práv. Postačí si uvědomit tyto jednoduché důsledky z jasného pojmu, aby bylo prokázáno, jak nesprávné a nevěcné jsou procedury, které spočívají v uvádění rozhořčených "hlasů pracujících", i kdyby toto rozhořčení bylo opravdové a nikoli organizované a manipulované; jak neúčinné musí být každé organizování podpisových akcí lidí spokojených nebo lhostejných, tím méně pak interesovaných, kteří se eventuelně snaží vzbudit dojem, že jsou oprávněni mluvit i za druhé, za celé obory atd. Jedině otevřená diskuse skutečnosti diskriminace a důvodů nespokojenosti diskriminovaných, diskuse, kterou Charta nabízí, mohla by vést k jádru otázky a nikoli od něho odvádět a mást veřejnost.

Je následkem toho třeba litovat, že celá řada významných osobností veřejného života, zřejmě si neuvědomující naprostou neúčinnost, ba logickou nesmyslnost svého kroku, připojila svůj podpis k projevu souhlasu s tím, že lidská práva jsou u nás ve-skrze dodržována. K takovému prohlášení není bez věcné a nezau-jaté diskuse oprávněn nikdo, je to "hlasování o pravdě"; naproti tomu k tomu, pozvednout kritický hlas a žádat nápravu, je oprá-vněn a povinen každý, kdo je bona fide přesvědčen, že jemu nebo druhým je ukřivděno, a je ochoten podrobit se kritickému a ne-strannému, tj. zákonně založenému veřejnému přezkoumání své stížnosti.

Je rovněž nelogické uplatňovat proti Chartě princip tzv. třídního přístupu. Tento přístup má svým úmyslem a účelem vy-rovnat dosavadní diskriminaci a nikoliv tvořit úmyslně diskri-minaci novou, zvláště, když se to děje podle libovolných a ve-řejně nekontrolovatelných zásad. Příklady uvádí dokument Char-ty č. 4. Správně pochopený třídní přístup je proto ve smyslu Charty a nikoliv proti ní.

Další nelogičností by byla snaha prostě umlčet signatáře Charty např. obviňováním nebo vysídlením. Křivda, rozpor s právy člověka nepřestává existovat tím, že si někdo nestěžuje nebo nemůže stěžovat, nýbrž teprve tím, že se případ veřejně kriticky přešetří, přičemž je logicky lhostejné, kým, kdy a kde.

Tzv. kampaň rozhořčení proti Chartě je tedy důkazem, že obsah Charty má být utajován a její úmysly zkreslovány z toho důvodu, že tato práva ve skutečnosti dodržována nejsou: je sama důsledkem a průkazem tohoto nedodržování; čím více se namáhá, tím je tato tendence očividnější.

Věci jsou bohužel ve skutečnosti ještě horší. Logická slepota, o níž svědčí způsob, jímž je vedena jak "široká", tak "kulturní" kampaň proti Chartě, nesvědčí pouze o myšlenkové úrovni, na kterou hledí protivník otázky svěst.

Každá diskriminace, zvláště taková, která se sice veřejně roztahuje, ale přitom je utajována na způsob císařových nových šatů, je prostředkem manipulace společnosti jako celku i ve všech jejích částech, protože jediné ona dává možnost poskytovat výhody i zastrášovat. Jedním z hlavních důvodů, proč Charta zapůsobila u nás i v zahraničí tak značným způsobem, je ten, že tuto stálou manipulaci, tento tlak každé minuty na náš celý život odhalila prvně v celém rozsahu před očima veřejnosti domácí i světové. Tato manipulace je typicky zdejší zkušenost. Je proto scestné a naprosto nelogické hledat původ Charty někde v cizině, která dokonce tento náš každodenní chléb chápá jen velice těžko, protože jí tato zkušenost chybí. Insinuace, jejichž obětí je Charta, mohou proto u všech upřímně smýšlejících, kdo si nenalhávají a nezalhávají nic ze zájmů o výhody, vzbudit pouze útrpný úsměv.

27. ledna 1977.

Pan

Ludvík V a c u l í k

spisovatel

P r a h a

Milý a vážený příteli,

dovolte, abych se rovněž vyjádřil k událostem poslední doby, pokud se Vás dotýkají. Musím se Vám přiznat, že tehdy, když jsem se dozvěděl o "výsledcích" a o vyděračských důsledcích domovní prohlídky u Vás před půldruhým rokem, byl jsem hodně zdrčen a bezradný. Musím se Vám přiznat i k té slabosti, že jsem ve fantazii přemýšlel i o oněch dvou možnostech, které Vám bezectní vyděrači nabídli. Teprve teď jsem prozřel k jasnému pochopení, že jediné možné řešení bylo to, které pro Vás i pro všechny osoby Vám blízké bylo svrchovaně těžké a k němuž Vy jste přesto nechal dojít. Jsem Vám za to a též za toto poučení nejopravdověji k díkům zavázán. Nelze ustupovati násilí, ani když vystupuje v rouše domněle "mravního" rozhořčení a když má všechny maloměšťácké sklony na své straně: Všichni lidé, v kterých nepřestával mluvit cit pro to, co je správné, musí být dnes s Vámi na Vaší straně. Opovržení stihne ty, kdo si dnes troufají se na Vás sápat loupežnými podvody a nepravdami.

Váš Jan Patočka, v.r.

K PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ PROKURATURY ČSSR ZE DNE 1.ÚNORA 1977

Podepsanému bylo dne 31.ledna t.r. na předvolání přečteno prohlášení, jehož neúplné resumé vyšlo následujícího dne v novinách. Tímto prohlášením byla Charta prohlášena za protisocialistický ideologický pamflet, rovněž tak za ilegální každá činnost v souvislosti s ní konaná a z ní vyplývající.

Podepsaný bere na vědomí, že Generální prokuratura bere podepsaného na vědomí jako mluvčího Charty 77.

Podepsaný protestoval bezprostředně proti jednotlivým stanoviskům a tezí prohlášení jako nepřijatelným. Shledává však, že musí ke stanovisku Generální prokuratury zaujmout stanovisko ještě zásadněji a důkladněji. Prohlášení tak dosažené, vyslovené od úřadu tak autoritativního, kterému je v ČSSR svěřena zákonitá péče o dodržování demokratické zákonnosti, nemůže se obejít přirozeně bez odůvodnění, které, zůstávajíc pouhým míněním Generální prokuratury jako všechny takové elaboráty, již tím, že je publikováno, se vystavuje veřejné kritice. Tento kritický postoj nyní zasílám Generální prokuratuře k uvážení.

"Odůvodněním" prohlášení Charty 77 za ilegální je tvrzení Generální prokuratury, že svoboda projevu a petiční právo zaručené čl.28 a 29 Ústavy ČSSR se nemůže vztahovat na protisocialistický pamflet, operující "lžemi a polopravdami", který pod rouškou adresy k československým nejvyšším orgánům je ve skutečnosti adresován nepřátelským centrům za účelem pomluvy a poškození zájmů republiky. Veškerý pracující lid republiky se prý o tom již vyslovil s rozhořčením. Odsoudily ji též církve. Charta tvrdí, že u nás vládne jihoafrický apartheid. Vzbuzuje podezření, že za ní stojí ilegální skupina.

Tyto poslední dvě podrobnosti nebyly publikovány v tisku, byly však obsaženy v prohlášení, jehož kopii jsem požadoval, což mi bylo odmítnuto. Žádné z tvrzení Charty o nedodržování lidských práv v ČSSR nebylo v prohlášení prokuratury ani vyvráceno, ani osobeno. Poukaz k tomu, že někde, někteří atd. odsoudili Chartu "s rozhořčením", nemůže přirozeně platit za důkaz, zvláště běží-li o "odsouzení" bez seznámení s inkriminovaným dokumentem samým, jehož znění bylo doznaně vši veřejnosti, od níž se odsouzení požadovalo na základě nejasného a utrhačného článku Rudého práva, soustavně utajováno; že toto utajování je samo opět flagrantním porušováním práva na svobodu informace, je okolnost, kterou Generální prokuratura vůbec neuznala za hodnou pozornosti, ačkoli jí náleží péče o dodržování socialistické právnosti u nás.

"Odůvodňující teze jsou samy nepravdivé a pomlouvačné, je-li účelem poškození zájmů a pověsti jednotlivce, kolektivu, díla či instituce."

Není pravda, že veškerý pracující lid odsoudil Chartu. Máli to být doloženo organizovanou kampaní proti Chartě, jejímiž svědky jsme byli v minulých dnech, pak stačí k vyvrácení této teze četné události, k nimž došlo při podpisování početných organizovaných "protestů" proti Chartě ze strany pracujících, kteří v četných případech protestovali proti tomu, aby byli vyzýváni k podpisu odmítajícímu text, který neznali.

Pokud běží o stanovisko církve, stačí si přečíst text pod uměle zkomponovaným zehlavím, aby bylo jasné, že některé, a to největší církve prohlašují, že Chartu nepodepsaly, o odsouzení Charty však v nich není řeči. Tendenční způsob uveřejnění, na který se odvolává prohlášení Generální prokuratury, je pouze dalším dokladem toho, o jak chatrná a manipulovaná "fakta" se toto prohlášení opírá: není to přísně věcná právnícká a filosofická argumentace.

Pokud jde o namítené popírání vedoucí úlohy strany (čl. 4 Ústavy ČSSR), je třeba poznamenat výslovně, že není jediný výrok Charty, který by takovouto interpretací připouštěl. Generální prokuratura spoléhá opět na to, že veřejnost text Charty

nezná. Vedoucí úloha strany je samozřejmě nejen slučitelná, nýbrž může být i opřena o zachovávání základních lidských práv, kterým se státy, a tedy i jejich vedoucí síly svobodně podřizují svým podpisem na mezinárodním paktu.

Totéž je patrné i na dalších "argumentech". Zlý úmysl Charty má být dokázán tím, že je prohlašováno, že text Charty 77 byl dříve uveřejněn v cizině než dodán našim orgánům. "Hodinový" argument uvádí samozřejmě nepodstatnou okolnost: merrně se snaží zastřít skutečnost, že samy orgány bezpečnosti způsobily, že došlo k opožděnému zaslání našim místům, když se policie přičinila, aby k původně plánovanému osobnímu dodání textu nedošlo. Každému nezaopatřenému je patrné, jaký je důvod publikace v zahraničí a oznamování počínů Charty cizím, ale u nás akreditovaným agenturám: je jím sekvestrace petic a písemností, které se obracejí na centrální orgány, těmito orgány samotnými, které je ignorují, neodpovídají a nevstupují ve věcný rozhovor. Dokladů je tolik, že není třeba jednotlivé uvádět: je to takřka zavedená praxe. Na požádání podám hojnost detailních dokladů. Jako mluvčí Charty čestně prohlašují, že bych nikdy nesáhl k publikaci v zahraničí, kdyby lidská práva, garantovaná Ústavou i podpisem Paktu, byla u nás zachovávána v tom smyslu, jak o nich mluví Pakt. Tato praxe je tedy sama dokladem nedbání základních lidských práv. Patří k neupřímným způsobům překrucování fakt, když se potom publikace před širší veřejností, než je naše, vykládá jako "prostředek nátlaku", nebo dokonce jako pomlouvání a poškozování zájmů republiky, zatímco jde zcela zřejmě o d e f e n s i v n í opatření.

Co se týče tvrzení o nesocialistickosti Charty 77: bylo již v bezprostředním protestu poukázáno, že Charta 77 není v rozporu, nýbrž naopak ve shodě se závěrečným prohlášením konference evropských komunistických stran v Berlíně v létě r. 1976. Je však též prostou logikou jasné, že zachovávání lidských práv, práv člověka jako takového, nemůže být v žádném případě p r o t i zájmům pracujícího člověka jako takového, že jej naopak chrání a běží ve směru jeho zájmů. Výtka,

že běží o "zájmy úzké skupiny", je nejen neodůvodněná, nýbrž hluboce nelogická; svědčí o tom, že autoři prohlášení Generální prokuratury dostatečně neuvážili sám základní pojem lidských práv.

Výklad čl. 28 a 34 Ústavy ČSSR, podávaný Generální prokuraturou, je v celku nejasný a neobstojí. Svědčí jen o tom, co mělo být utajeno: že lidská práva nejsou v ČSSR aplikována, neplatí v tom znění a rozsahu, jak o nich mluví Pakt o lidských právech, zcela jednoznačně, nýbrž podřizují se libovolným interpretacím, osobujícím si "právo" proklamovat, co je a co není zájmem pracujících a společnosti vcelku, právo, jež ve skutečnosti nemůže být definováno bez přihlédnutí k základním lidským právům tak, jak je formuluje Pakt a jak je chápe zdravý lidský rozum.

Z těchto a jiných obdobných důvodů nemohu znat prohlášení Generální prokuratury za akt, který by mohl zviklat signatáře Charty v jejich přesvědčení, že pravda a legalita jsou na jejich straně.

Je mi dobře známo, že prohlášení Generální prokuratury znamená pro mne osobně výhrůžku, že budu obviněn. Obvinění pod průhlednými záminkami, ve skutečnosti pro zachování lidských práv, je perspektiva, která mne nezastrašuje. Vím také, co znamená proces za stávajících poměrů, kdy rozsudky se nevypracovávají v soudní síni nezávislým soudem, nýbrž rozhodují se předem a jinde z jiných než právnických hledisek, kdy "účast veřejnosti" je zaručena naplněním většiny soudní síně příslušníky Státní bezpečnosti a kdy se nepřihlíží k argumentům obhajoby. Čelím tomu s klidem, který zaručuje dobrá věc.

V Praze dne 4. února 1977

P R O H L Á Š E N Í

Na požádání Federálního ministerstva vnitra, tlumočeného mi dne 2.března dvěma zaměstnanci, a hlavně abych učinil přítrž různým nesprávným výkladům, podávám tento písemný výklad o událostech, k nimž došlo dne 1.března při příležitosti návštěvy holandského pana ministra zahraničních věcí.

Dne 1.března t.r. mne v dopoledních hodinách navštívila skupina mně dosud neznámých holandských žurnalistů, využívajíc svého obecně lidského práva na volnost pohybu a volnost přijímání a šíření informací, a žádala o rozhovor. Nebyl jsem na návštěvu nikým předem upozorněn, telefon od jisté doby nemám, pošta žádné oznámení nepřinesla.

Holandsky neumím, holandská jména osob ani časopisů dobře neznám, tím méně si je pamatuji. Důvodem, proč uvedení navštívili právě mne, nebylo nic jiného, než že jsem jim znám jako mluvčí Prohlášení Charty 77. Během rozhovorů, na jejichž hlavní temata se v podrobnostech pamatuji jen natolik, že běželo o Chartu, její charakter, způsob "polemiky" proti ní v domácích sdělovacích prostředcích, o naší nemožnosti bránit své názory a svou čest na půdě domácích sdělovacích prostředků, vynošila se myšlenka, že nizozemský pan ministr zahraničních věcí sice neprojevil žádnou iniciativu, že by chtěl rozmlouvat s některým ze signatářů Charty, že by snad však mohl vyhovět prosbě některého signatáře Charty o krátký rozhovor. Tuto myšlenku rozvinul jsem ihned v tom směru, že bych sám o takové krátké přijetí požádal. Někteří, možná všichni z uvedených novinářů, patřili zřejmě k průvodu pana ministra, takže jsme se po ukončení rozhovorů odebrali společně do hotelu Interkontinental, kde sídlila celá holandská delegace, abychom očekávali příjezd pana ministra od oficiálních rozhovorů a jeho rozhodnutí.

Po jeho příjezdu jsem byl uveden do sálku, kde se měla konat tisková konference pana ministra. Po představení mne pan ministr posadil vedle sebe u konferenčního stolu, ve zbytku místnosti zaujali místa novináři. Nato mi pan ministr pokynul, abych přednesl svou záležitost. Vyložil jsem stručně to, co je všeobecně známo, že totiž podle našeho názoru i znění zákonů stojí Charta 77 plně na půdě legality, že její signatáři se

cítí loyálními občany tohoto státu, neusilují o žádné politické změny, týkající se ústavy nebo zákonů, a usilují toliko o to, aby práva, ústavou a známými mezinárodními pakty kodifikovaná, byla důsledně zachovávána a aplikována, a k tomu účelu nabízejí své služby v podobě diskuse s kompetentními činiteli. Ujistil jsem závěrem pana ministra, že z této půdy Charta neustoupí a setrvá provždy na cestě legality.

Odpověď pana ministra byla stručná: zdůraznil napřed princip nevměšování do vnitřních záležitostí, nato prohlásil, že lidská práva a jejich osud byl a vždy bude předmětem jeho pozornosti. Nato pokynul, že rozhovor je skončen, já poděkoval a rozloučil se.

V jedné z vedlejších místností jsem se stal nečekaně předmětem mnoha otázek přítomných novinářů, které jsem zodpovídal podle svého vědomí a svědomí; týkaly se hlavně Charty, zčásti též mé osoby a pod.

Prof. Jan Patočka

V Praze dne 3.3.1977

POSLEDNÍ INTERVIEW

(Písemné odpovědi prof. Jana Patočky na otázky dopisovatele týdeníku Die Zeit Eduarda Neumaiera z 9. března 1977; vyšlo německy v Die Zeit Nr. 14 25. 3. 1977 s titulem "Ostpolitik - aber mit Würde".)

Ot.: Mluvil jste s holandským ministrem zahraničních věcí van der Stoepem. Považujete za pomoc, když západní politikové morálně podporují obhájce lidských práv?

Už v dobách vlastního stalinismu se považovaly za nebezpečné nejen kontakty s cizími politiky, ale s cizinci vůbec. Takové myšlení se udrží dlouho, a to i tehdy, když mu skutečnost už neodpovídá. Nežijeme už v epoše stalinismu. Náš systém je pružnější a není vůči zahraničí tak hermeticky uzavřen. Ačkoli jsme o veškerý styk se zahraničím co nejvíce olupováni, je tu snaha neztratit před cizinou dobrou pověst. Tak jsme byli při výsledku (jako svědci) pojednávání opravdu zdvořilí, nebyl tu aktivní nátlak ani tvrdá slova, nabídla se nám voda, káva, v poledne párek. (Ve stejnou dobu se však v případě Kohoutově děl nátlak, užilo se násilí, došlo k hrubým nadávkám - hraje se zřejmě v mnoha rejstřících.)

V mnoha případech není jiné obrany proti tlaku mocipánů než informace poskytnuté cizině. Morální podpora je podpora reálná. Ukazuje, že svět není rozštěpen, ale že je v posuzování jistých druhů chování jednotný, že despocii civilizované národy všude zakazují a že obhajoba takových zvyklostí se považuje za falešnou výmluvu.

Tisíce lidí, kteří Chartu znají a schvalují, si musí říci: Nejsem jen občané našeho státu, ale také členové společenství civilizovaných národů; toto společenství se nesmí vměšovat do vnitřních státních záležitostí, avšak má jednoznačné mínění o těchto věcech. Což není skutečnou podporou poznání, že máme jedno právní vědomí?

Velmi důležité pro nás je, že svou mravní podporu vyslovili socialističtí politikové jako Bruno Kreisky, Willi Brandt a jiní, také proto, že to pomáhá vyvracet obvinění, že stojíme ve službách reakce. To ovšem platí zvláštní měrou také o významných osobnostech západoevropského komunismu, jako je Georges Marchais, Carillo a Enrico Berlinguer.

Ot.: Tlak úřadů na signatáře Charty v posledních týdnech zesílil. Vidíte v tom reakci na souhlas Západu? Jak si vysvětlujete tento postoj?

Že zvýšený tlak poslední doby souvisí s podporou ze Západu, je jeden faktor. Mnohem významnější se mi zdá katastrofa promlouvací kampaně, která místo toho, aby Chartu 77 veřejnosti zhnusila, ji zpopularizovala tak, že si to lze jen stěží představit. Rozmrzelost nad neúspěchem akce, která byla rozehrána na všech rejstřících mocného propagandistického aparátu, stále se zrychlující sled zveřejňovaných dokumentů Charty, který ani mocipáni, ani veřejnost v tomto tempu neočekávala, jsou další faktory, jež vedly ke zvýšeným represím.

Ot.: Jaké osobní zkušenosti jste učinil s úřady od té doby, co působíte jako mluvčí Charty?

Úřady mne (snad právem) pojednávaly jako nejbezvýznamnějšího mluvčího, jako starého profesora, který byl k souboru připojen tak říkajíc jako stafáž. Neuvažily okolnost, že starý profesor se snažil, aby byl ve styku s mladými, aby jim prostředkoval myšlenkové obsahy, které se jim jinak odpíraly, a že je upozorňoval na morální stránku jak záležitostí ideových, tak politických. Zdá se, že jak předvolání k prokurátoru, tak předvolání na ministerstvo vnitra svědčí o jisté změně stanoviska. To se naprosto změnilo po mé návštěvě u pana van der Stoela. Ještě téhož večera jsem byl opatřen policejním doprovodem a po svém pozdním návratu domů jsem měl ještě návštěvu dvou pánů z ministerstva vnitra, což se druhého dne opakovalo, při čemž došlo k "diskusi", která byla spíše hádkou. Třetí den pak přišlo předvolání, údajně k osobě z "vedení", která se však nedostavila, ale opět mne nechala diskutovat s jedním z návštěvníků z předchozího dne.

Ot.: Může východoevropské hnutí obránců lidských práv ovlivnit politiku uvolňování napětí mezi Východem a Západem?

Tuto otázku považuji za jednu z nejdůležitějších, ačkoli musím říci, že mi ani nenapadlo, že by tu mohl existovat konflikt. Stát, který podepíše tak významný pakt, jako je pakt o lidských právech, si musí být vědom následků. Teprve když strana a celý její propagandistický aparát reagovaly s tak zbesilou alergií, byli jsme si vědomi možné divergence, ano srážky. Teprve touto zbesilostí se ukázalo, že si některé východoevropské země představují východní politiku bez lidských práv (nebo s takovými, jež jsou obsahově naprosto vyprázdněny) a že zdůraznění jednoznačného obsahu paktu bude považováno za útok na pojetí východní politiky.

Nevěříme ovšem, že existuje zásadní protiklad mezi politikou uvolňování a aplikací paktů o lidských právech: dokonce i v rozmělněné podobě přinášejí lidská práva leccos, co ulehčuje situaci občanů. Je rozdíl, je-li skupina mladých hudebníků postavena před soud pro podvracení státu, nebo pro organisování

výtržností. Je rozdíl, jestliže se s člověkem poměrně slušně debatuje o tom, je-li Charta legální, nebo jestli člověka hned zatknou a na léta uvězní pro podvracení. Věříme však, že politika uvolňování je jen tehdy dobrá a vede k reálným výsledkům, když obě strany vědí, že jednoho dne se musí překročit hranice, na níž se musí navzájem vyrovnat výklad despotický a výklad na základě rovnosti paktů, kde nebude docházet k zamlžování, kde se nebudou moci dvojmysly ve slovním výrazu vykládat za pokroky v dorozumění.

Taková Charta je však také dobrá k tomu, že se člověk dozví: dokud se vidí v pokusu o diskusi o aplikaci paktů urážka, vměšování do vnitřních záležitostí státu atd., pak má politika uvolňování ještě velmi, velmi daleko ke svému cíli. A možná, doufejme, že je dobrá také k tomuto: že se držitelé moci pozvolna uklidní, že nahlédnou, že občané jejich státu přece jen vědí, jaká práva vskutku mají, že si zvyknou nevidět v tom atentát na svá práva, ale že se budou obtěžovat, aby o tom jednou přemýšleli.

Tak by bylo možno odvážit se dokonce tvrzení: hnutí na obranu lidských práv a politika uvolňování nejen že nejsou v protikladu, nýbrž se navzájem podmínují. Základem uvolnění je důvěra, ne hospodářské nebo jiné výhody. Jestliže bude Západ trvat na morálním akcentu politických záležitostí, může v politice uvolňování pokračovat bez nebezpečí a ztráty důstojnosti.

CO MUŽEME OČEKÁVAT OD CHARTY 77 ?

Mezi početnými otázkami, které nám kladou domácí i cizí (a jež si musíme klást i sami), je otázka tohoto titulu jedna z nejpálčivějších. Vždyt každý konflikt směřuje k vyřešení, a je to výsledek, který nakonec rozhoduje, ať jinak máme sympatie pro tu či onu stranu na základě způsobu, jak si počíná. A sympatií vzbudila Charta dost, nepotřebuje si více přát, čím větší sympatie, tím však bývá větší i starost. A ta se musí vyjadřovat často také způsobem, který na první pohled nemusí být příjemný: vždyť není právě slast být upomenut na iluze, kterým se člověk rád oddává, a zejména tehdy, když zřetelně vidí na tenkém provázku nad velikou hloubkou, když na opačné straně je veškerá moc a její takřka nespočetné prostředky, kdežto na vlastní straně jsou téměř veskrze jen "ideální" položky. Co může pak Charta očekávat? Jaká je její budoucnost? Mnozí tazatelé jdou až tak daleko, že se ptají: Nezhorší Charta situaci naší společnosti? Nezavdá podnět k další represi, k potlačení těch, o kterých se dosud nevědělo, že patří ke kritikům, a k "zvýšení bdělosti" vůbec, která postihne všechny bez rozdílu, pokud měli ještě nějakou volnost pro ruce a lokty? Vždyť tak tomu přece bylo po r. 1968-69. Napřed pohovory a všelijaké očistné komise, pak vylučování ze strany a ze zaměstnání, systematický sběr kádrového materiálu, nemožnost pro určité lidi uchytit se kdekoli, pronásledování i rodinných příslušníků atd. atd. Až po stále opakovaná "komplexní hodnocení", u kterých si mnozí slibují, že jednou přestanou, a která přestat nemusí.

Odpovězme si však otevřeně: žádná poddajnost zatím nevedla k zlepšení, nýbrž jen k zhoršení situace. Čím větší strach a servilnost, tím více si mocní troufali, troufají a budou troufat. Není žádný prostředek, jak zmenšit jejich tlak, než jsou-li znejistění, vidí-li, že nespravedlnosti a diskriminace nejsou zapominány, že se nad tím vším voda nezavírá. To neznámená vyzývání k bezmocnému vyhrožování, nýbrž ^kchování za všech okolností důstojnému, neustrašenému, pravdivému, které imponuje prostě tím, jak se odráží od oficiálního.

Kvalitativně a v jednotlivých případech se tedy represe může zvětšit. Lidé mohou ztrácet i taková zaměstnání, která dodnes byla útočištěm, noční hlídačství, mytí oken, topičství, pomocná místa v nemocnicích. Ale ne nadlouho, někdo to nakonec udělat musí. A kvalitativně to všechno není nic nového, je dobře známo. Nevýváží to též zdaleka ono znejistění, kterému je sebevědomí mocipánů vystaveno. Nikdy si již nemohou být jisti, koho mají před sebou. Nikdy již nebudou vědět, zda ti, kdo je poslouchají dnes, budou k tomu ochotni ještě zítra, až se ukáže vhodná příležitost být zase opravdu sám sebou.

Ať je mi dobře rozuměno: neradíme k neupřímnosti, nýbrž naopak k tomu, neříkat a nekonat nikdy nic nevhodného, pokud to není vynuceno; nedělat to ze závidosti a pro větší vlastní prospěch. Takové jednání vynutí uznání i u protivníka a solidaritu stejně postižených. Bylo základem dosavadního úspěchu Charty 77 - spolu s opačným jednáním těch, kdo proti ní bojovali.

Fakt, že protivníci Charty v oné divoké kampani rozpoutali vášnivou polemiku bez ohledu na fakta, ve skutečnosti operovali neprokázanými tvrzeními, že nás kaceřovali dříve, než svůj názor mohli říci jediné kompetentní instance, že ná nechal utloukat zřejmě manipulovanými rezolucemi, získal nám doma i v cizině více sympatií, než jsme si troufali očekávat. To je již samo důležitým výsledkem: nevina a slušné vystupování je rovněž mocný faktor politické skutečnosti. Zákonnost vystoupení Charty, fakt, že celý její cíl je pěstění zákonosti bezvýjimečné a veřejně kontrolované, zřejmá nechuť protivníků přistoupit na tuto zásadu rovnosti občana před zákonem, uhýbání od věcného k osobnímu, - to vše nám získalo mnoho politické

půdy a donucuje i protivníka, aby si uvědomil, že musí hledat nové prostředky boje, než je pouhé velkopanské utloukání průhlednými báhorkami o protistátních centrech a odmítání diskuze s domněle kompromitovanými. Neboť neběží o osoby, nýbrž o věcné argumenty, a těch na straně protivníků dosud vůbec nebylo.

Ale právě zde se dobře s námi cítící tazatel nezastaví. Jak dlouho si myslíte, že budete mít sympatie vlastních lidí, nebudete-li s to jim pomoci něčím jiným než papírovými protesty? A jak dlouho vydrží sympatie ciziny, která nakonec musí přece počítat s realitami, jak jsou, a která přece musí jednat s těmi, kdo mají v rukou ty skutečnosti, na kterých závisí reálný život lidstva, odzbrojení, mír, zásobování základními surovinami?

Pokusme se obrátit otázku. Neptejme se, co očekáváme my od Charty, t. j. od podpisu mezinárodních paktů o lidských právech, o právech hospodářských, sociálních a kulturních. A zeptejme se, co od jejich podpisu čekali ti, kdo je podpisovali na obou stranách bariéry. Nebude potom jasnější, čeho Charta už dnes docíli-la? Nemýlím-li se, očekávali podpisovači mnohých zemí Východu, že se na chování mocných k publiku nebude muset nic měnit, že všechno bude jako předtím. Na druhé straně se však vkládalo do paktů mnoho nadějí, obecnost bylo ochotno vidět v nich novou, ba jedinou jasnou garancii toho, že se nebudou opakovat události dvacátých a třicátých let v Sovětském svazu a padesátých let u nás, k nimž došlo přesto, že tyto státy se zapřísahaly socialismem, lidskostí a nejsvobodnějšími ústavami na světě. Po ústavní a zákonité stránce v nich přece od těch dob nedošlo k žádným podstatným změnám, ne-li k horšímu! Mezinárodní pakty na základě konference v Helsinkách však přinesly něco vskutku nového a s tím novou nadějí lidstva. Důvod, proč vystoupení Charty a vystoupení proti Chartě, jež nelze nazvat jinak než zběsilým, vzbudilo takovou pozornost a stalo se jednou z velkých událostí, nebylo nic jiného než toto dvojí očekávání a jeho zklamání. Zde tedy vidíme, co Charta již vykonala, čeho již dosáhla! Ukázalo se, že realizace paktů nebude tak hladkou věcí, jak by se mohlo zdát, že existuje pojetí socialismu, které mu rozumí nikoli "demokraticky", nýbrž spíše despoticky, a že

není proto ochotno se svými demokratickými partnery diskutovat, aspoň ne o všem bezpodmínečně. Že si mnozí na tento způsob teprve budou muset zvykat. Že sice už dnes se mu hledí na pohled přizpůsobit, ale že je cesta daleká. A že toto vše bylo odkryto, že svět nezůstal potmě a v nejistotách, v mlhách, je přece kladný výsledek, je pozitivní výsledek Charty! Jsme přesvědčeni, že není nikdo na světě, kdo neví, že helsinské výsledky musí být přijaty, jinak že nevyjdeme z různých modalit válek a skoroválek; že není, kdo by nevěděl, že musí udělat mnoho ústupků. Ale jak hrozně dlouhá je to ještě cesta, víme teprve dnes a díky Chartě! Díky jí víme též, že svět je zklamán, bolestně zklamán ve svých očekáváních. Což si někdo myslí, že důvodem popularity Charty je buď láska k nám (naprosto světu neznámým), nebo nějaké spiknutí těch, kdo intrikují proti uvolnění napětí? Nikoli, je to zklamání z falešného uvolnění napětí, které mluví z hlasů západních socialistů a komunistů, kteří žádají, ba prosí o slušné zacházení se signatáři Charty!

Tak vida, bude znít odpověď, přiznáváte přece: hlavní "pozitivní" výsledek Charty je to, co jeden západní politik označil, "že se východní státy octnou v Bělehradě na lavici obžalovaných". Taková slova, ani ten úmysl nejsou od nás. Do Bělehradu je krom toho ještě daleko. Východní země urazily notný kus cesty od padesátých let k realizaci lidských práv; proč se pojednou tak polekaly a poplašily? Přes tvrdá slova a nedobré činy nejsou všechny cesty přece uzavřeny. Víme dokonce, že jakési, podle nás dost estli hanebné, ale přece jen uvolňování se děje tak, že by ho nebylo, nebýt Charty: tak např. v přijímání do kulturních svazů, kde ovšem podpis Anticharty byl neslavnou vstupenkou, vedle jiných, neméně "slavných". Ale naší věcí není nikomu nahlížet do svědomí, nýbrž pouze pozorovat a konstatovat.

Ale také pozorovat a konstatovat vývoj vnitřních věcí! Konstatovat, že lidé dnes zase vědí, že existují věci, pro které stojí za to také trpět. Že věci, pro které se eventuelně trpí, jsou ty, pro které stojí za to žít. Že tzv. umění, literatura, kultura atd. bez těchto věcí jsou pouhý řemeslný provoz, který to nikdy nepřivede nikam než z kanceláře do účtárny a z účtárny

do kanceláře. To všechno dnes víme - nemalou měrou díky Chartě 77 a všemu tomu, co s ní souvisí.

Možná, že mocní tohoto světa budou pomalu volit tu cestu, že si budou předem rozmyšlet, jak přizpůsobit své zamýšlené činy písmenům paktů. Již to je jistý zisk; stane-li se zvykem, bude ku prospěchu všech. Charta nezamýšlela nikdy působit jinak než pedagogicky. Ale pedagogicky působit - co to znamená? Vychovávat se může pouze každý sám, ovšem často stržen příkladem, též varován špatnými výsledky a poučen rozmluvou, diskusí. Výchova, to znamená pochopit, že je něco jiného v životě než strach a prospěch a že tam, kde se maxima "účel světí prostředky" vykládá: "libovolný účel světí libovolné prostředky", vede to rovnou do černé díry. Charta by chtěla, aby podřízení jednali z povinnosti, samočinně a dobrovolně, a nadřízení aby viděli, že stojí za to být uznáván jedine lidmi, kteří jsou si vědomi své důstojnosti. Aby si lidé uvědomovali, že na světě nerozhodují ani peníze, ani síla, ba ani nadání, nbyřž ~~to~~^{že} nejdůležitější je pochopit pravý okamžik a přijít včas.

Krátce: od Charty možno očekávat, že v náš život vstoupí nová ideová orientace, která sice nijak nestojí v protikladu k orientaci socialistické, která dosud měla monopol tak exkluzivní, že mohla reklamovat svou přednost dokonce i ve formě očividně nedostatečné; orientace na základní lidská práva, na morální element v životě politickém i soukromém; Charta neustane připomínat, co náš život dluží oněm právům, která zákonitě našim občanům patří, neustane to připomínat naší i cizí veřejnosti, ať je riziko této činnosti jakékoli.

Praha 8.března 1977.

Avšak já jsem byl, jak se ukáže, po celý svůj život takový, i na veřejnosti, jestliže jsem byl někde nějak činný, a právě tak i v soukromí, že jsem nikdy nikomu v ničem nepovolil proti právu..
(Platón: Obrana Sokratova)

Dne 13.března 1977 zemřel Jan Patočka, člověk velký duchem, občan velký svou statečností.

Narodil se 1.června 1907 v Turnově. Od roku 1925 do r.1932 studoval nejprve na filosofické fakultě University Karlovy, potom na pařížské Sorbonně a nakonec znovu na universitě Karlově. Po obhájení disertační práce "Pojem evidence" je promován na doktora filosofie. Následující dvě léta tráví jako stipendista na německých universitách, kde byl zvláště ve styku s E.Husserlem, jehož fenomenologické práce určily jednu ze základních konstant Patočkovy filosofické orientace. Od roku 1934 až do roku 1944 byl profesorem na pražských gymnáziích. V této době se stává tajemníkem Cercle philosophique de Prague (1935), kolem něhož se soustřeďují utečenci z universit fašistického Německa, a tajemníkem Jednoty filosofické (1936). R. 1937 se habilitoval na filosofické fakultě University Karlovy spisem "Přirozený svět jako filosofický problém". Jeho působení jako vysokoškolského učitele přerušila okupace. V roce 1939 dokazuje Patočka (viz: Česká vzdělanost v Evropě), že náš duchovní život nebyl odnoží německého hnutí, nýbrž kusem vlastního úsilí o proniknutí k Evropě, o vlastní duši. Svěprávnost a světovou orientaci české kultury ukazuje ve své máchovské studii (Symbol země u K.H.Máchy). Snaží se též objasnit (Dvojitý rozum v německém osvícenství) filosofické kořeny onoho nepochopitelného výplodu národa z minulosti duchovně renomovaného, totiž kořeny romanticko-mystické a iracionálně laděné nacionálně-socialistické ideologie, odhalit, odkud se tu vzala, kde jsou myšlenková rozcestí, která

otevřela cesty tak bludné a zrádné. V době nejriskantnější uveřejňuje jako člen redakčního kruhu České myslí zprávu o úmrtí profesora filosofie J.Tvrdeho, který zemřel dne 13.března 1942 v nacistickém koncentračním táboře. Patočka pomáhá rodinám zatčených a na sklonku války opouští místo středoškolského profesora na malostranském gymnáziu, když byl nasazen jako dělník - tunelář.

Po skončení okupace opět působí na filosofické fakultě v Praze a v Brně. Od r.1946 je mimořádným členem Královské české společnosti nauk. Po roce 1948 je ze svého učitelského místa na universitě propuštěn a zaměstnán v knihovně Masarykova ústavu a od r. 1954 v Pedagogickém ústavu. R.1958 přechází do Filosofického ústavu ČSAV. V r.1964 se stal členem Institut International de Philosophie v Paříži. R.1967 získal titul doktora věd na základě obhajoby práce "Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové". V r.1968 se opět vrací jako profesor filosofie na Universitu Karlovu. R.1972 mu byl udělen titul dr.h.c. Vysokou školou technickou v Gáchách. Téhož roku je opět - potřetí - nucen odejít z místa vyšokoškolského učitele, tentokrát do penze.

Ve své rozsáhlé publikační činnosti doma i v zahraničí, a to časopisecké i knižní, ústní i rukopisné v jazyce českém, slovenském, polském, německém a francouzském, byl ne pouhým přednášečem a překladatelem filosofie, ale filosofem. Výrazná byla jeho orientace na historii filosofie a na velké osobnosti duchovních dějin minulosti i přítomnosti. Svým rozsahem i hloubkou jsou v české literatuře jedinečné jeho práce z antické filosofie, významné jsou jeho studie hegelovské, kantovské, karteziánské, fenomenologické a další. Nelze se přitom nezmínit o jeho hlubokém zájmu o duchovní dějiny české: zde třeba především upozornit na jeho mezinárodně uznávané zásluhy o kometologická bádání.

Patočka podřizoval veškerou částečnost nárokům celku. Je třeba, připomínal mnohokrát, sledovat nejen své národní cíle, ale své evropské a obecně lidské poslání, třebaže v tomto zápasu byli často obětováni naši nejlepší a nejnadanější představitelé; je třeba měřit své domácí problémy světovými a nikoli provinciálními kritérii. Patočka je jedním z mužů, v nichž do naše-

ho prostředí vstoupil svět, a to nejen ve smyslu světové úrovně odborné, ale ve smyslu světových měřítek. Je vždycky pro pokrok pojímaný obecně lidsky; málké pokrokařství ovšem kritizoval pro jeho intelektualismus, znehodnocující většinu lidské minulosti i mimoevropské přítomnosti, vysloviv tak porozumění pro národy "třetího světa". V tomto duchu odsuzuje společenské přežitky minulosti a jejich formace a přijímá socialismus pro jeho konkrétní ekonomickou odpovědnost za všechny členy společnosti, především za ty, kteří stáli či stojí na jejím okraji. Usiluje zároveň o udržení principu kolektivně nenahraditelné mravní odpovědnosti, a tedy o respektování individuálních lidských svobod.

Patočka byl výtečným interpretem, ale zároveň tazatelem a problematikem; kolik otázek položil ke všem interpretovaným, reprodukováným, kriticky analyzovaným a vzájemně konfrontovaným ideám a systémům, zjevům a dílům filosofickým, historickým, básnickým i hudebním. Často sahal k extrémně vyhoceným formulacím, s vědomím, že taková extrémnost má tu dobrou stránku, že dovolu- je ostrou formulací problémů a kritiku.

Dnes je jeho životní dílo nečekaným způsobem uzavřeno: ve světle tohoto posledního historického činu se otevírá nový pohled na všechny jeho složky, jež jsou převážně ryze odborné povahy a samy o sobě dávaly až donedávna nanejvýš jen tušit svůj praktický, morálně politický dosah. I když by bylo smělou konstrukcí tvrdit, že celé předchozí filosofické dílo Patočkovo a celý jeho předchozí život programově směřoval k podobnému veřejnému vystoupení, je přece ještě nepodloženější předpokládat, že mezi odborně filosofickým a kulturně publicistickým dílem na jedné straně a jeho politickým činem na straně druhé je naprostá diskontinuita, že tu jde pouze o nahodilou, situačně motivovanou souvislost. Pozorné přihlídnutí k těm Patočkovým projevům, které se zabývají otázkami dějin vůbec a převážně dějinami naší vlasti, k jeho pečlivému ohledávání kulturních a mravních hodnot, jimiž náš národ zasáhl a zasahuje do evropské a v zralejším, současnějším pojetí do světové civilizace, ukazuje, že každá historicky zjitřená chvíle jeho života - a bylo jich немало - ho vedla k pronikavému zamyšlení nad konkrétními ideový-

mi zdroji, k nimž se lze v hlubším porozumění vrátit a z nichž lze čerpat podněty k řešení současných konfliktů a k formulaci nových úkolů.

Patočkův filosofický přístup k těmto problémům byl zpočátku takřka výhradně teoretický a teprve postupně v něm přibývalo praktických zřetelů. V konkrétních situacích jako člověk, jako příslušník svého národa a občan svého státu dbal vždy hlasu svědomí a stál za názory, které považoval za mravně správné. Ve všech obdobích těsně podporuje postižené spoluobčany a platí za to ve zlých dobách nejistotou svého postavení, rizikem i skutečností sociálního postavení vlastní rodiny a sebe sama. Postih však nebyl pro něj nikdy argumentem.

Svému oboru, své "specializaci" - filosofii, zůstal věrný. Po celý svůj život považoval za svoji základní určenost nezpro-
nevěřit se svému povolání. Nebyl netečný k věcem lidské pospolito-
sti; nevztahoval se však k nim jako politik, nýbrž jako ten, kdo je reflektuje jako jeden z hlavních filosofických problémů; svou osobní existencí zůstával ovšem odpovědným příslušníkem dané obce ve všech jejích částech i celku.

Tak jeho významný podíl na nejpolitičtější orientované události jeho života, na Chartě 77, byl a je charakterizován touto jeho obecnou i konkrétní, filosofickou i občanskou angažovaností. Nedbaje útrap, vzal na sebe úkol mluvčího Charty 77, v němž obstál nepochybným způsobem. Jeho neokázalá vytrvalost a statečnost nakonec musela vystoupit; pro krátké občanské veřejné vystoupení neváhal dát v sázku celé duševní bohatství své osobnosti a všechny myšlenkové výboje, jejichž hodnocením se budou zabývat další generace. Udržel onu nepartikulární odpovědnost občana za věci obce, nikoli jen této určité obce, ale též a především za onu všeobecnost, která - a jedině ta - zakládá lidskou morálku. Proto mohla Charta 77 vzbudit tak všeobecný zájem, neboť - v neposlední řadě díky Patočkově postojí a formulacím - stavěla a staví do popředí v protikladu k jakékoli partikularitě právě tuto obecnou orientaci, povinnost občana bránit to, co lidskou obec ustavuje a udržuje.

Pro Jana Patočku slovo pravdivost neznamenaló okamžitó rozhodnutí, nýbrž trvalou odpovědnost ke všem věcem lidského života, pilnou, nikdy neutuchající věcnost. Tento nekrolog se této zásady držel: záměrem nebyl tedy sběr zásluh a jejich vte-
sání do paměti dějin, ani vyznání osobní nesmírné úcty k člově-
ku nejen obdivovanému, ale mnohým srdcím blízkému, nýbrž jen
a pouze věcně odpovědný pohled na příliš brzo ukončený běh ži-
vota člověka, jehož jméno se tak výrazně zapsalo do dějin na-
šeho národa.

Ladislav Hejdánek: DOPISY PŘÍTELI
D o p i s č. 7 (zkráceno)

Milý příteli,

jsem docela rád, žeš mne požádal o několik slov o nedávno zemřelém profesoru Janu Patočkovi. (...)

Patočka byl celou svou duchovní a myšlenkovou konstitucí interpret, nikoliv systematik. Jeho přednášky o řecké filosofii v poválečných letech (došel až k Aristotelovi, než byl zbaven práva přednášet) byly pro nás studenty zjevením. Patočka měl to skvělé, zcela mimořádné nadání, že dovedl proniknout do myšlenkového světa jiného filosofa, proniknout až k identifikaci: myslel s ním, jeho způsobem, dokonce za něho a přes něho, dovedl ho domýšlet, aniž by narušil jeho integritu, dovedl ho zpřítomnit ne jako schránu abstraktních myšlenek, nýbrž jako živoucí myslitelskou osobnost. (...) A byl v tom plán. Těsně před válkou napsal Patočka, že u nás bylo a je málo zájmu o antiku v jejích největších výkonech, že "český život nenašel dosud svého poměru k řecké vzdělanosti a zvláště řecké filosofii, základu našeho evropského myšlení, nedostižnému dodnes". A hned po válce pro to udělal jako snad nikdo druhý u nás, aby vřelejší zájem o řeckou filosofickou antiku v kruzích vzdělanců a zejména studentů vyvolal.

Patočka své interpretační ingenium neomezil ovšem jen na staré Řecko. Pro situaci českého poválečného myšlení, z něhož byli na desetiletí vyloučeni myslitelé jinak než marxisticky orientovaní, tedy pro situaci našeho marxistického myšlení podnikl Patočka obrovský kus práce svými interpretacemi a také záviděníhodnými překlady Hegela. Marxovi totiž nelze dost dobře porozumět bez pochopení Hegela. Marxismus bez Hegela

rovná se engelsismus, což je spíše zvláštní odrůda pozitivismu, a tedy a filosofie. Marxismus se vůbec vyvíjel zvláštním způsobem a tak, že skutečný Marx-filosof se z něho postupně vytrácel. Obnovením senzoria pro Hegela přispěl Patočka zcela mimořádnou měrou jednak k tomu, že naši marxisté objevili skutečného Marxe, a v důsledku toho také k tomu, že v novém, hlubším navázání na Marxe-filosofa našli inspiraci a potřebné odraziště pro nové, nejednou světově pozoruhodné výkony filosofické. Otevřenost Patočkova a jeho ochota právě tímto směrem pomoci ukázala řadě mladých marxistů, tj. filosofických oponentů Patočkových, některé jeho lidské stránky, na než nemohli reagovat jinak než sympatiemi a přátelstvím. Tím neuvěřitelnější je, že se našel i takový, který se v jeho posledních dnech neštítel po něm hodit špinavou láť a který v tom beze studu pokračuje i po jeho smrti.

Bylo-li možno označit v poválečné filosofické situaci u nás něco jako úkol mimořádně svízelný, pak to bylo uvedení domácí tradice do kontaktu s tou větví světové filosofie, v níž byl sám Patočka sice od dob svých studií trvale a hluboce zakotven, ale pro kterou u nás nebylo mnoho smyslu. Patočka se tohoto úkolu podjal a po dlouhá léta pracoval na otvírání, usnadňování a zprostředkování cest recepce fenomenologického způsobu myšlení, zvláště ovšem v jeho heideggeriánské podobě, která se v jistých ohledech (a po jisté reinterpretaci) ukázala právě pro podstatně myslící marxisty jako nejatraktivnější a nejperspektivnější. Zdánlivým paradoxem bylo paralelní ovlivnění křesťanského, a to jak protestantského, tak katolického myšlení týmiž myšlenkovými postupy a týmiž zprostředkujícími metodami. O tom však musím pohovořit podrobněji; a musím zmínit dalšího významného českého myslitele nejstarší generace, totiž Hromádku.

Velmi diskutovaná a často problematizovaná postava J.L.Hromádky znamenala v českém životě po druhé světové válce něco ve skutečnosti obrovského: Hromádka otevřel a až do posledních svých dnů udržel otevřený prostor pro levicové

orientované občany (především ovšem křesťany, ale časem se ukázalo, že šlo o cestu schůdnou i pro jinak než křesťansky zaměřené lidi), kteří nebyli marxisty, ani to nechtěli předstírat, kteří si zachovali svou svébytnost a i do budoucna se vyvíjeli po svém, aniž by vyhledávali polemická střetnutí s marxisty a komunisty. Pro mnoho lidí omezeného rozhledu to byla jen kultivovanější forma kolaborace. Hromádkovi však šlo o rozhovor, o dialog v záležitostech nejhlubší orientace životní. (...) Ale zatímco Hromádka vytvořil prostor, v němž i Patočka našel možnost se postavit tak říkajíc na pevnou zem (...), a tak vytvořil rámec, Patočka s mnohem větší intenzitou připravoval a sám zahájil postupnou stavbu náplně tohoto rámce. Hromádka měl tu obrovskou zásluhu, že vytvořil řadu podmínek pro vznik skutečného dialogu, ale sám se dostal na určitou hranici, kterou pak už nikdy nepřekročil; Patočka na tomto základu stanul, odtud vyšel, ale onu hranici překročil. Je charakteristické, že Hromádka vedl rozhovor, "dialog" především s kruhem kolem Machovce a že se nikdy nepokusil o rozhovor s představiteli té neomarxistické linie, která šla k filosofickým základům samotného Karla Marxe a která chtěla od Marxe jít filosoficky kupředu (hlavním představitelem této linie je Karel Kosík). Patočka však zahájil nejpodstatnější rozhovor právě s marxistickými filozofy z Kosíkova okruhu. Možná, že v tom do jisté míry hrála úlohu také volba z druhé strany (byli to totiž právě tito talentovaní mladí lidé, kteří vynaložili dost úsilí, aby - ještě za Riegrova vedení - dostali Patočku do Filosofického ústavu, byť jako pracovníka edičního oddělení, neboť jako nemarxista nemohl být vědeckým pracovníkem). V každém případě to však byla věc elementární důležitosti, jak ostatně ukáže ještě budoucnost.

Jan Patočka byl filosofem politice vždycky dost vzdáleným, a tím vlastně nečeským. Všichni velcí představitelé českého myšlení byli politicky značně angažovaní, někdy snad až příliš. Proto k nim Patočka také neměl blízko a neměl k nim snadnou cestu; v té věci byl vliv jeho učitele

velmi silný. Teprve postupem let a hlavně pod tlakem politických zvratů a katastrof větších nebo menších, celonárodních nebo jen osobních nezdarů nebo případů ohrožení se dostával k české filosofické tradici. A začal si jí stále víc vážit. Avšak nejen to: Patočka dokázal objevit filosoficky nosnou žílu tam, kde ji zatím nikdo nebo jen málokdo byť jen hledal. Výtěžkem jeho nucené distance od filosofické práce v padesátých letech byl objev Komenského jako světově významného filosofa, představujícího filosofickou alternativu k Descartovi (zatímco dosud byl Komenský brán vážně jen jako pedagog, "učitel národů"). Objevil však pro sebe i pro jiné znovu Masaryka a Rádlu, zčásti již po krachu první republiky, zvláště však v šedesátých a sedmdesátých letech. A Patočkův zápas v posledních třech měsících jeho života ho definitivně zařazuje do té nejpodstatnější, nejhlubší a dosud nejperspektivnější linie českého myšlení nové doby, vyznačené jmény Palecký, Hřavlíček, Masaryk a Rádl.

Již před válkou, když shrnoval svůj pohled na místo české vzdělanosti v Evropě, Patočka kriticky poukazoval na těžké vedy našeho intelektuálního a duchovního života, vůbec celé kultury. Přesto vyslovil své přesvědčení, že "filosofie ve vývoji dalšího českého vzdělání bude mít silný vliv, jako již několikrát v rozhodujících chvílích našich novodobých dějin"; je třeba se koncentrovat na velké problémy, "které ovšem nelze mechanickou statistickou vyčíst; k těm musíme však dospět, máme-li ve svém vzdělání opustit stupeň pouhého školního mechanismu a umět říci slovo, po kterém se bude vzdělaný člověk vsutku ptát". A když se pokusil co nejpersvědčivěji postavit před oči naléhavost tohoto úkolu, Patočka končí: "Málo co zdá se mi tak naléhavé, jako přivést ne lid, ale českou inteligenci zpět k pokoře a skromnosti a pokusit se vůbec připomenout jí, že existuje fakt svědomí."

Myslím, že právě svým posledním nasazením a svou smrtí Patočka znovu připomněl české inteligenci tento fakt svědomí. Z Patočkovy smrti však na nás nemluví jen důstojná rezignace, nýbrž výzva; nepociťujeme lítost a zklamání, ale náhle jako bychom v ruce drželi předanou pochodň; s Patočkou se nehrouští nějaký relikt starých časů, ale jeho smrt tu je jako pečeť

našeho odhodlání vykročit do otevřené budoucnosti. Když jsem s ním spolu se svou ženou a přítelem naposled mluvil, prohlásil v jednu chvíli, že zápas o lidská práva, do něhož jsme se pustili, není žádná bitva, nýbrž celá válka, jejíhož konce kdoví zda se dožijeme. On se nedožil, ale viděl jedinou možnou cestu k lepším dnům: "Žádná poddajnost zatím nevedla k zlepšení, nýbrž jen k zhoršení situace." - "Existují věci, pro které stojí za to trpět."

Praha 24.3.1977

Tvůj Ladislav Hejdránek

Paul Ricoeur (místopředseda Mezinárodního filosofického institutu)

JAN PATOČKA, FILOSOF VZDORUJÍCÍ

Ve čtvrtek 17.března učinil československý tisk první zmínku o nedávném skonu filosofa Jana Patočky. Rudé právo odmítá "protičeskoslovenské pomluvy šířené západní propagandou" a poznamenává, že "západní sdělovací prostředky neprojevují rozhodně humanismus, jestliže se pokoušejí vytloukat politický kapitál z události tak tragické, jako je úmrtí".

Prof. Jan Patočka, jeden ze tří mluvčích Charty 77, byl pohřben ve středu. Chtěl bych připojit několik rysů k portrétu českého filosofa, který načrtl Manuel Lucbert v článku "Síla charakteru" (Le Monde, 15.3.). Chtěl bych promluvit o tom, co asi přivedlo žáka Husserla, zakladatele fenomenologické filosofie, do čela hnutí zaměřeného výlučně na obranu občanských a politických práv a za co vděčí spmo prohlášení Charty 77 myšlence, k níž se Patočka hlásil.

Jan Patočka (vedle prof. Kosíka jeden ze dvou českých filosofů - členů Mezinárodního filosofického institutu) napsal v r. 1936 dílo nazvané Přirozený svět jako filosofický problém (znovu vydáno v Praze 1971 a francouzsky publikováno v Haagu 1976). Jeho námět se na první pohled zdá být prost jakéhokoliv politického dosahu. Autor v něm mluví v termínech blízkých těm, jichž užívá Husserl v Krizi evropských věd a transcendentální fenomenologii, o zakořenění veškerého teoretického vědění ve "světě života", jehož rovinu vymezuje vnímání a každodenní starost. Může být něco na pohled méně politického než toto ohledávání základů vědění? A přece, totéž zkoumání vyústilo u jeho učitele Husserla - tím, že volalo po procitnutí subjektu ztraceného ve světě předmětů a v konstrukcích, o nichž zapomněl, že je jejich tvůrcem - ne sice v politický manifest, alespoň však v naléhavé zapřísahání vzdělanců, aby v návratu ke kritickému rozumu znovu našli základ své osobní odpovědnosti.

V této souvislosti není bez významu, připomeneme-li, že Husserl proslovil své přednášky r. 1935 právě v Praze - a rovněž

ve Vídni - a že byly částečně publikovány v Bělehradě těsně před 2.světovou válkou. Jejich ostří bylo namířeno proti tehdejšímu totalitarismu, když mířily proti všem formám abdikace rozumu - ať už ve scientismu, v romantismu nebo v nihilismu -, které sloužily jako opora tyranie. Neváhám vidět v tomto Husserlově apelu (z důvodů, o nichž se zmíním později) jeden z kloubů, jimiž se současné požadování svobod a lidských práv v Praze, přesahující socialismy 19.století, napojuje na evropský racionalismus klasického věku.

Tón Charty nemůže mýlit, tím méně interpretace, kterou Jan Patočka poskytl v textu, rozšířeném Mezinárodním výborem pro podporu principů Charty 77 (Le Monde, 10.2.1977): "Bez mravního základu, bez přesvědčení, které není věcí oportunity, okolností a očekávaných výhod, žádná sebelépe technicky vybavená společnost nemůže fungovat. Morálka však zde není k tomu, aby společnost fungovala, nýbrž prostě k tomu, aby člověk byl člověkem. Nedefinuje ji člověk podle libovůle svých potřeb, přání, tendencí a tužeb, nýbrž ona to je, která vymezuje člověka...Pojem mezinárodního paktu o lidských právech neznamena nic jiného než přesvědčení, že i státy a celá společnost se staví pod svrchovanost mravního citění, že uznávají něco nepodmíněného nad sebou, co i pro ně je závazně posvátné..."

Pro západní intelektuály, stále ještě plně zaměstnané úsilím vymanit se z moralismu a dekonstruovat rozum, je obtížné pochopit tento obrat českých intelektuálů k morálce přímo na poli politických požadavků. Abychom je pochopili, musíme vzít v úvahu dva faktory. Především je třeba si představit neuvěřitelnou duchovní korupci, kterou zplodila politická "normalizace". Právě o tom a o ničem jiném mluví Václav Havel ve svém Otevřeném dopisu Gustavu Husákovi (Politique aujour'hui, září-říjen 1975). Režim, říká Havel, ovládá občany tak či onak pomocí strachu, který šíří policejní síť: strachu z toho, že ztratí práci, byt nebo nějakou výhodu, že jejich děti budou zbaveny práva na vzdělání, strachu

z toho, že nebudou moci publikovat atd. Tak "je každý občan nucen být pokrytcem". Tváří v tvář režimu, jenž systematicky organizuje útěk z veřejné sféry do soukromého pohodlí maloměstského stylu, je prvořadým politickým úkolem stanovit správnou diagnózu institucionalizované demoralizace: "Bylo dosaženo pořádku," říká dále Havel. "Za cenu zmrtnění ducha, otupení srdce a zpustnutí života. Bylo dosaženo vnější konsolidace. Za cenu duchovní a mravní krize společnosti." Nejtiživější svědectví o této rafinované korupci podává žalostný stav umění, divadla, literatury: "estetika banality", kterou moc prosazuje, vychází z téže vůle držet občana při zemi a proti každé činnosti, jež by mohla být kritickou nebo tvůrčí, nastolit "pořádek bez života", jenž není nic jiného než "klid márnice". Chápete už, proč je třeba, má-li být občan probuzen a přiveden zpět do veřejné sféry, nejprve jej vyvést z jeho útočiště v soukromém životě a apelovat na mravní odpovědnost, kterou má jakožto občan? Když je znetvoření ducha národa dovedeno tak daleko, jak by se mohly dějiny, pozastavené, potlačené a umrtvené, "znovu přihlásit o slovo", jak to pateticky žádá Havel, kdyby nebyl jednotlivec povolán ke své odpovědnosti občana?

Západní intelektuálové však musí mít na mysli ještě druhý faktor: jediným prostředkem proti tak dokonalému normalizačnímu systému je dovolávat se v oblasti občanských svobod a práv textů, jimiž se stát sám zavázal. Tato okolnost vysvětluje, proč Charta mluví hned od počátku jazykem občana a nikoli jazykem socialistického výrobce. Konec "pražského jara" učinil požadavek socialismu s lidskou tváří bezpředmětným. Je tedy třeba sestoupit hlouběji do minulosti, opřít se o politickou zkušenost Západu, jak se formovala od konce středověku, a s touto výzbrojí znovu dobýt politickou sféru, z níž moc občanů vyhnala. Proto také Prohlášení Charty 77 začíná připomenutím těchto slavnostních aktů: "Dne 13.10.1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č.120) zveřejněny 'Mezinárodní pakt o občanských a politických právech' a 'Mezinárodní pakt o hospodářských,

sociálních a kulturních právech', které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách r.1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23.3.1976. Od té doby mají i naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit."

Obě zmíněné smlouvy byly jednotlivým státům doporučeny k ratifikaci Spojenými národy a Závěrečný akt konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (1.srpna 1975) na ně odkazuje v sedmém bodě první části, který začíná takto: "Zúčastněné státy uznávají lidská práva a základní svobody, včetně svobody myšlení, svědomí, náboženství nebo přesvědčení, a to pro všechny, bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství."

Charta 77 se může bez nesnází chopit ideologie, jež podkládá tvrzení, že tato práva "všechna vyplývají z důstojnosti vlastní lidské osobě... a jsou podstatná pro její svobodný a všestranný rozvoj". Zatímco však pro určité vlády představují tyto formulace pouze cenu, kterou musí zaplatit, aby dosáhly od Západu uznání politického statu quo v Evropě, disidenti - anebo lépe: rezistující - je přijímají nikoli z taktických důvodů, nýbrž z přesvědčení. Filosofie, na niž Závěrečný akt z Helsink prostě jen odkazuje, musí se podle nich stát filosofií, kterou se státy budou řídit. Prozatím má být filosofií signatářů Charty 77. Ta se ve druhém odstavci vyjadřuje následujícími slovy: "Svobody a práva lidí, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových sil a jejichž uzákonění může významně pomoci humánnímu vývoji naší společnosti."

Tím jsou řečeny tři věci. Těm, kdo jsou u moci, se tu říká: svobody, o nichž mluvíte, svoboda projevu, právo na vzdělání bez politické diskriminace, právo na informaci, právo na sdružování, svoboda náboženského vyznání, nedotknutelnost soukromého života, obydlí a korespondence - tyto svobody u nás neexistují (1). Spoluobčanům je zde řečeno: vaší morální povinností je vyžadovat od státu, aby se sám podřídil zásadám, k jejichž respektování se slavnostně zavázal. Konečně se tu říká cizině: vězte, že my, kteří protestujeme v Praze a jinde, jsme skoncovali se systémem strachu. Proto když intervenujete v náš

prospěch, neobávejte se, že bychom měli strach. Neboť napříště už neustoupíme.

Pokud jde o nás, kteří jsme takto osloveni, musíme si být vědomi, že rezistující neočekávají od Západu žádné vysvození silou. Pokud se taková iluze někdy vyskytovala na Západě nebo u některých disidentů na Východě, dnes každý ví, že studená válka skončila a že naším úkolem je rozvíjet současně politiku vojenského uvolnění, hospodářskou spolupráci a "boj za občanská práva", aniž bychom kdy podlehli vydírání, podle něhož zápas o svobody údajně poškozuje uvolnění. Je třeba vědět, že jediná pomoc, kterou může Západ protestujícím poskytnout, je neustálé připomínání veřejných závazků, jež na sebe vzaly státy, veřejné pranýřování těch, kdo tyto závazky pošlapávají, ať se to děje kdekoli, a veřejná podpora ohrožených osobností - podpora, která, jak víme, je jejich nejlepší fyzickou ochranou.

Aspoň tento druh pomoci, i když omezený, jim nesmí chybět. A nejlepší způsob, jak nepřenechávat v této věci monopol Carterově vládě, je jednak, že za ni přijmou odpovědnost i vlády západní Evropy (jak to naznačila návštěva holandského ministra zahraničí u Jana Patočky), jednak, že levicové hnutí zaujmou jasnou a nesmlouvavou pozici.

Jame k tomu nucení od okamžiku, kdy proklamace občanských práv a svobod se stala předmětem veřejné smlouvy mezi státy. Tímto aktem byly postaveny svobody a práva pod kontrolu mezinárodního veřejného mínění a pod společnou ochranu všech států.

Právě proto, že neměl strach, byl Jan Patočka, filosof fenomenolog, sužován policií, podroben vyčerpávajícím výsledkům, pronásledován i na nemocničním lůžku a doslova vydán mocí na smrt. Nespoutaná zuřivost, které byl vystaven, dokazuje, že filosofická obhajoba subjektivity se stává v situaci krajního ponížení národa jedinou oporou občana proti tyranovi.

(1) Pokud jde o svobodu vyučování a publikování, oceníme "směrnici pro vedoucí vědeckých prací", podepsanou prof. Češkou, prorektorem Karlovy university v Praze: při každém hodnocení prací kandidáta je nutno se tázat, zda je "práce napsána v duchu marxismu-leninismu anebo v jiném duchu, podle metodologie cizí marxismu (např. neopozitivismu, scientismu, neokantismu, fenomenologie, strukturalismu, freudismu atd.). Vedoucí musí v pracích kandidátů výslovně označit každý případ tohoto druhu, i když se vyskytuje pouze v bibliografii nebo v kritickém aparátu. Vedoucí nese odpovědnost a ručí za to, že žádná práce tohoto druhu nebude postoupena k schválení atestační komisi."

